

Jaargang 5 - nummer 3 - juli 2017

koppel

beleef de natuur!

vereniging
voor veldbiologie

Gezamenlijke uitgave KNNV en IVN
in Noord West Overijssel

AGENDA KNNV en IVN

Periodieke bijeenkomsten

De vogelgroep IVN houdt in de maanden september t/m april haar avonden op elke tweede dinsdag van de maand in 't Hoogthij, Oldemarktseweg 117, Steenwijkerwold. In mei en juni wordt er een excursie voor de groep georganiseerd.

De vlinderwerkgroep houdt in de maanden oktober tot en met april haar avonden op elke eerste maandag van de maand in De Klincke, Kerkstraat 16 te Steenwijk.

De plantenwerkgroep houdt in de maanden oktober tot en met april (m.u.v. december) haar avonden op elke eerste woensdag van de maand in De Klincke, Kerkstraat 16 te Steenwijk. In de maanden mei en juni worden inventarisaties uitgevoerd.

De geologie-werkgroep houdt in de maanden oktober tot en met april haar avonden op elke tweede dinsdag van de maand (tenzij anders vermeld) in De Meenthe, Stationsplein 1 te Steenwijk. Jaarlijks wordt een (meerdaagse) werkgroep-excursie gehouden. Op de webpagina van de KNNV afdeling is het actuele programma vermeld.

De gezamenlijke lezingen van KNNV en IVN worden in de maanden oktober tot en met maart (februari in combinatie met de KNNV ledenvergadering) gehouden op de derde maandag van de maand in De Klincke, Kerkstraat 16 te Steenwijk.

Agenda 3e kwartaal 2017

JULI

8	Rondleiding Heerlijkheid de Hare
15	Wandeling Libellen Woldlakebos
23	Wandeling Blesdijkade

AUGUSTUS

4 t/m 6	Tuinvlindertelling voor iedereen Informatie: www.vlinderstichting.nl
13	Fietstocht Natuur en Cultuur in de Weerribben
19	Workshop Natuurfotografie in het Woldlakebos
27	Wandeling Laarzenpad Kalenberg

SEPTEMBER

2	Dagvlinder-excursie in Havelte
9	Wandeling "Mossen in de Laagveen-verlanding"
10	Wandeling "Nazomer in de Rottige Meenthe"
12	Bijeenkomst Vogelgroep IVN
17	Gezinswandeling "Kriebelbeestjes"
24	Wandeling Laarzenpad Kalenberg
30	Vogelexcursie Lauwersmeergebied

Vooraankondiging

7 oktober	IVN-ledendag
7 oktober	Fietsexcursie van de Geologie-werkgroep in Drenthe (in de omgeving van Borger)
10 oktober	Vergadering Geologie-werkgroep waarin o.a presentatie van vakantievondingen van een lid I
16 oktober	Lezing over de ijsvogel door Jelle Harder
20 november	Lezing over kleine marterachtigen door Erwin van Maanen
18 december	Lezing over Ameland en Terschelling door Philip Friskorn

INHOUD

Agenda KNVV en IVN
 Bij de voorplaat
 Colofon
 Van de redactie
 Van de voorzitters
 Oproepen en mededelingen
 Cultuurhistorische wandeling in de Eese
 Voelen, ruiken en luisteren
 Excursies
 IVN-ledendag
 Vliegen in de winter, ziet u ze vliegen?
 Knuffelende Lepelaars
 Wandeltip

Uit het IVN-bestuur
 Besturen KNNV en IVN
 Werkgroepen KNNV en IVN

Bij de voorplaat

De Draaihals, is een bijzondere vogel, die tot de spechtenfamilie behoort.

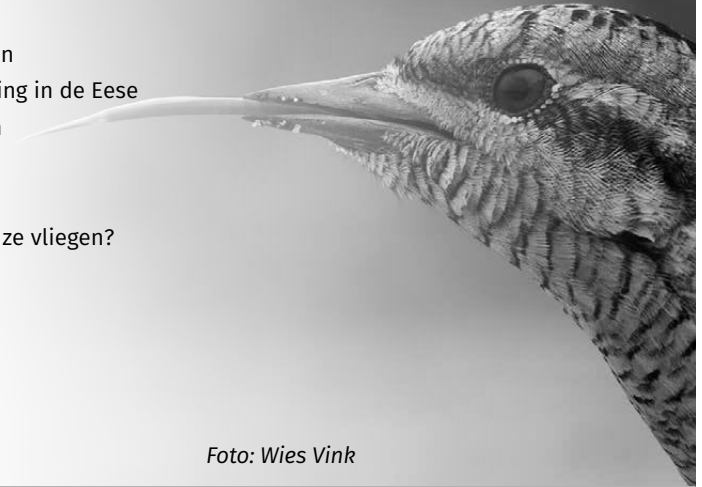

Foto: Wies Vink

COLOFON

“Koppel”, jaargang 5, nummer 3, derde kwartaal 2017.
 Natuurtijdschrift “Koppel” is een gezamenlijke uitgave van de KNNV en het IVN.

Redactie: Greet Sanderse, Rolf Kranenburg, Emile de Leeuw

Vormgever: Dirk Koopmans

Drukwerk: drukkerij Bijzonderdruk te Steenwijk

Belangrijke informatie voor het **aanleveren** van kopij:

- graag op A4 formaat, via de mail en als platte tekst (zonder opmaak).
- geen pdf bestand, foto's op een apart bestand en zo groot mogelijk versturen (min. 1,5 Mb)

Het volgende nummer verschijnt per 1 oktober 2017.

Kopij hiervoor graag **vóór 1 september 2017**.

Redactieadres:

E-mail redactiekoppel@gmail.com

Van de redactie

Het zomernummer alweer. En in dit nummer geen stukken noch foto's over en van de Koekoek, de vogel, die dit jaar in de schijnwerpers staat. De oproep aan onze leden in het vorige nummer tot het leveren van bijdragen heeft, althans wat deze bijzondere vogel betreft, niets opgeleverd. Dat is jammer. Niettemin zijn we blij met wat we over andere onderwerpen hebben ontvangen. Een aantal prachtige foto's in dit nummer kregen we van Wies Vink en Dick Woets. Beiden beschikken over een uitgebreid foto-archief waaruit we in overleg in de toekomst mogen putten. We zijn erg blij daarmee omdat we momenteel slechts beschikken over een kleine voorraad, waarvan bovendien de kwaliteit niet altijd even goed is. Ons verzoek is dan ook om foto's aan te leveren in een zo groot mogelijke resolutie en vooral ook veel foto's. Alleen dan zijn we in staat om ons plan te realiseren om een eigen fotoarchief op te bouwen. Misschien kan een grote deelname aan de Workshop Natuurfotografie, de excursie die gepland is op 18 augustus, dit mede bevorderen.

Zonder andere auteurs te kort te willen doen noemen we van de geplaatste stukken in het bijzonder het verslag van Dick Woets van twee "knuffelende Lepelaars". De redactie is blij dat Dick in de toekomst waarschijnlijk meer van zijn waarnemingen en ervaringen zal willen delen met de leden van onze verenigingen en ziet zijn pennenvruchten dan ook met vreugde tegemoet.

Verder vragen we aandacht voor twee nieuwe oproepen.

De eerste is afkomstig van Jaap Mantel, die ongeveer 50 jaar geleden de toenmalige IVN-afdeling in Friesland heeft opgericht. Hij woont inmiddels 20 jaar op Madeira maar verblijft in de zomer 3 maanden in zijn huis in villapark de Weerribben. In dat park zijn heel veel vogels. Omdat het volgens Jaap zeker de moeite waard zou zijn om de vogelstand in het park nader te bestuderen zocht hij contact met de redactie. Misschien iets voor het IVN, dacht hij. En misschien, volgens de redactie, iets voor de vogelgroep, die zich kennelijk met name is gaan richten op praktische waarnemingen in enkele fraaie natuurgebieden.

De tweede oproep betreft de aanvliegrouetes van de nieuwe luchthaven Lelystad. Het voorneemen is om deze met name over de kop van Overijssel te laten gaan. Volgens de huidige plannen heeft dit ernstige consequenties voor zowel mensen als dieren en meer in het algemeen de natuur in dit wonderschone, nog niet door lawaai geteisterde gebied. Niet alleen heeft de provincie Overijssel het laten afweten in de onderhandelingen over de plannen en dit overgelaten aan de provincie Gelderland, ook is er weinig participatie van de bewoners in het gebied. Een oproep dus aan de leden van onze verenigingen.

En tenslotte stelt zich hieronder Dirk Koopmans voor, die sinds 1 januari de vormgeving van de Koppel op zich heeft genomen.

"Mijn naam is **Dirk Koopmans**, geboren in 1961 in het midden van het land. In 1990 ben ik in Steenwijk komen wonen en ook steeds meer van het landschap hier gaan houden.

Ik heb een landbouwopleiding plus een agrarische lerarenopleiding gevolgd, maar al na enkele jaren een switch naar de grafische sector gemaakt, omdat het creatieve vak mij

meer trok. Toch heb ik enige jaren met veel plezier een aantal uren per week biologieles kunnen geven in de eerste twee jaren van het VO. Daardoor is mijn liefde voor de natuur nog toenomen. Geweldig hoe mooi alles in de natuur

is en hoe prachtig het met elkaar verweven is. Kort geleden heb ik de opmaak van de Koppel op mij genomen. Ik werk bij Bijzonderdruk, waar ik vormgever/webdesigner ben. Ik vind het erg leuk om dit te doen en hoop dat iedereen van de Koppel kan genieten."

Redactie en vormgever wensen u een mooie zomer toe.

De voorzitters laten u weten ...

Het is juli en dat betekent dat de zomer is aangebroken. Er ligt een aanvankelijk koud voorjaar achter ons. Maar half mei waren er enkele zwoele dagen en hogere temperaturen. En daarmee werden hommels, honingbijen en wilde bijen, mieren en vlinders actiever. Op 10 mei werd ook de nachtegalex-cursie gehouden. En met succes, negen mannen zongen uit volle borst, maar lieten zich ondanks goed speurwerk van de deelnemers aan de excursie niet zien. Het was, zo werd ons verteld, een avond met een heldere hemel, een prachtige zonsondergang en een volle maan. Maar ook met veel meer vogelsoorten dan alleen nachtegale. Door de IVN afdeling werd met succes een nieuwe activiteit gehouden, namelijk een wandeling voor blinden en slechtzienden in park Rams Woerthe. De 15 deelnemers toonden zich na afloop zeer tevreden over het gebodene.

Als leden van IVN en KNNV kunnen we de wijzigingen die lokaal in de natuur optreden duiden. Meerdere leden helpen mee met het inventariseren en tellen van bijvoorbeeld vogels, planten, vlinders en libellen. De verzamelde gegevens worden vastgelegd en door terreinbeheerders gebruikt om zo nodig het beheer aan te passen, zodat de zeldzame soorten beter kunnen worden beschermd.

Zo hield de KNNV zich vanaf 1981 aan de Steenackers in Steenwijk bezig met het overzetten van padden tot de populatie enkele jaren geleden uitgestorven leek. Nadat uit de poel de vissen waren verwijderd en een verontreiniging van de bodem werd gesaneerd, bleef het een paar jaar stil. Maar dit jaar wer-

den er weer enkele padden gehoord. Wie weet is dat het begin van een nieuwe populatie van de gewone pad. En natuurlijk kunnen we onze eigen kennis vergroten door op excursie met elkaar mee te gaan en in de wintermaanden de lezingen met interessante onderwerpen

bij te wonen. Maar nu eerst de zomer en de start van het najaar in het komende kwartaal. Geniet van de natuur op vakantie of in eigen omgeving en laat u verrassen door de schoonheid van het landschap en de daarbij horende planten en dieren.

Rian Hoogma en Ton Bode

Oproepen en mededelingen

* Lopende oproepen en mededelingen

Nog steeds is onze afdeling op zoek naar een aantal mensen dat de organisatie van de activiteiten draaiende wil houden. De oproepen in eerdere nummers van Koppel hebben geen resultaat gehad. Om die reden worden ze hier herhaald.

Saskia Holleboom en Hugo Hemelrijk wilden begin van dit jaar stoppen met de planning van excursies. Wie o wie wil (len) dit belangrijke werk overnemen? De excursies worden georganiseerd i.s.m. het IVN (immers alle activiteiten van beide verenigingen staan open voor alle leden) en werkgroepen. Voor informatie: bel Saskia en/of Hugo: 0521-850963 (of email: saskia_holleboom@hotmail.com) of informeer bij Ton Bode (0521-512074 (voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl).

Theo van de Graaf is al enige tijd geleden gestopt met het organiseren van de maandelijkse lezingen. Momenteel neemt Ton Bode deze functie waar naast alle andere bezigheden die hij o.m. als KNNV-voorzitter verricht. Er wordt nog steeds gezocht naar een opvolger voor Theo. Wie wil deze taak op zich nemen?

Inlichtingen bij Ton Bode.

Jammer is ook, dat op de herhaalde oproepen om een handje te helpen bij het inrichten en opruimen van de zaal, waar de lezing wordt gehouden, zoals bij het neerzetten van stoelen en tafels en het opzetten van het projectiescherm, weinig respons is gekomen.

10 Minuten eerder komen en/of later weggaan, moeten toch kunnen om de werkzaamheden van de organisator en het bestuur te verlichten?

De **vogelwerkgroep** lijdt, sinds Thijs gestopt is als coördinator, een slapend bestaan. En dat binnen een vereniging met 200 leden. Er zijn al leden die hun lidmaatschap hebben opgezegd omdat er geen vogelwerkgroep meer draait. Beter dan opzeggen is zelf actief aan de slag te gaan.

Wie blaast de werkgroep nieuw leven in?

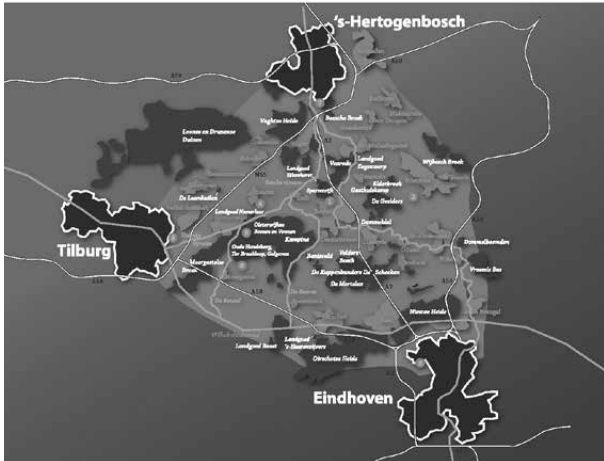
Inlichtingen bij Thijs Krösschell: 0521-795081 (e-mail: secretaris@noordwesthoek.knnv.nl).

* Van 4 t/m 11 augustus 2017 organiseert het IVN de 34e Zomerweek in Noord-Brabant, Het Groene Woud, Van Gogh Nationaal Park

Een compleet verzorgde excursieweek voor natuur- en cultuurliefhebbers vanaf 5 jaar. Samen met lokale (IVN-)vrijwilligers vullen we de week met een boeiend programma in de natuur, met een op de omgeving toegespitst thema. Iedereen vanaf 5 jaar kan meedoen. We gaan er vanuit dat de deelnemers een goede conditie hebben, want er staan wandelingen en fietstochten, in kleine groepen tot max. 15 personen, op het programma. Lidmaatschap van het IVN is niet vereist, wel een flinke dosis enthousiasme. Dus: alleen, samen of met (éénouder) gezin: schrijf je in voor een heerlijke actieve natuurweek in een mooi stukje Nederland.

Het gebied heeft een bijzondere flora en fauna en een verscheidenheid aan natuurgebieden, gelegen op de Roerdalslenk, een verzonken deel tussen de Veldbissbreuk en de

Peelrandbreuk, met veel bos, heide en vennen, zoals de Oisterwijkse Bossen en Vennen, de Kampina, de Oude Hondenberg, de ter Braakloop, het Galgeven en veel meer. De biologische maaltijden worden verzorgd door Edel Catering. Een enthousiast jeugdteam begeleidt deze week overdag de kinderen met op natuur gerichte activiteiten, zodat ook de ouders zelf op excursie kunnen.

Accommodatie:

Wij verblijven op de accommodatie "Morgenrood" te Oisterwijk (N-B), een Nivon natuurvriendenhuus en camping, te midden van het grote natuurgebied "Van Gogh Nationaal Park". Je kunt zowel binnen- als buiten slapen (tent, camper, caravan), maar omdat het aantal binnenslaapplaatsen beperkt is (34 personen in tweepersoonskamers), is voor diegenen die binnen willen slapen tijdig reserveren noodzakelijk. Zowel de accommodatie als het kampeerterrein liggen beschermd in het bos- en heidegebied en er is veel speelruimte.

Wij zorgen voor:

- Slaapruimte in 2 persoonskamers of u gebruikt uw eigen kampeermiddel
- biologische maaltijden
- koffie en thee
- een afwisselend activiteitenprogramma voor volwassenen met o.a. excursies, in kleine groepen met max. 15 personen, lezingen en ontspanning
- Apart programma voor kinderen v.a. 5 jaar o.l.v. jeugdbegeleiders
- Fietsen kun je zelf meenemen of plaatselijk huren

Deelnamekosten:

IVN-ers en gezinleden vanaf 14 jaar kamperen € 255,- ; niet lid € 275,-
 IVN-ers en gezinleden vanaf 14 jaar binnen slapen € 285,- ; niet lid € 305,-
 Kinderen tot en met 13 jaar € 130,-

Voor mensen met een minimum inkomen is een korting mogelijk

Meer informatie kunt u op de website bekijken: www.ivn.nl/zomerweek
 of mailen naar: h.moonen3@kpnmail.nl of colettedehaas@hotmail.com

Per post naar: Harrie Moonen, Kapelaan Koopmansplein 63, 5212NV 's Hertogenbosch

* Nieuwe Oproepen

Vliegveld Lelystad

Iedereen van ons is ongetwijfeld bekend met het voornemen om de aanvliegroutes van de nieuwe luchthaven Lelystad met name over de kop van Overijssel te laten plaatsvinden.

Ter herinnering nog even waar het om gaat: alle inkomende vliegtuigen vanuit het noordwesten en het noordoosten zullen onder andere over de kop van Overijssel vliegen op een hoogte tussen de 1500 en 2100 meter.

Niet in een glijvlucht maar op constante hoogte met wisselend- en hoog motorvermogen. Bij suboptimale snelheid (460 km / uur) gaat dit gepaard met veel geluidsoverlast.

Van de heftigheid van deze overlast is het moeilijk zich een voorstelling te vormen, maar één van de kernkwaliteiten van dit gebied, de stilte, zal tot het verleden gaan behoren. Dit wordt nog verergerd door het feit dat boven Steenwijkerland een wachtruim is ingericht waar vliegtuigen cirkels draaien wanneer het op Lelystad druk is.

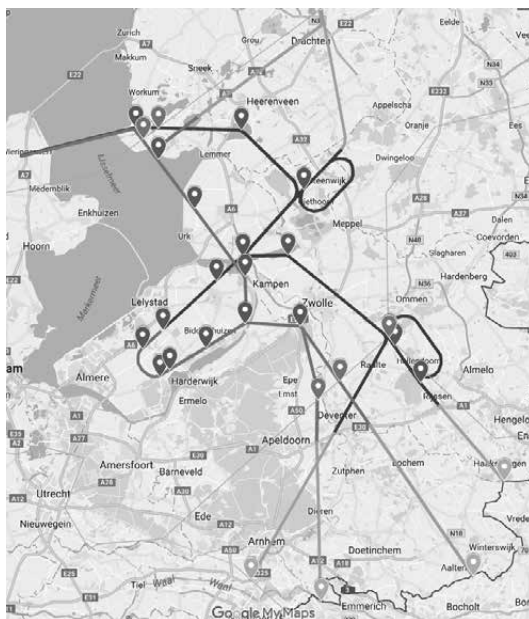
Schade aan de natuur, luchtvervuiling en toenemende kans op ongevallen zijn ook waarschijnlijk.

Dit is de zwarte kant van het verhaal. Gelukkig blijkt er een haalbaar alternatief te zijn. Hiervoor is niet eens een totale reorganisatie van het Nederlandse luchtruim nodig - zoals het Ministerie I&M ons doet weten - maar slechts een herschikking ervan ten oosten van Lelystad. Organisatorisch een uitdaging maar te doen. Dit is eerder gebeurd bij vliegveld Eindhoven.

Echter, voorwaarde voor succes zijn sterke en actieve werkgroepen die zich door de bewoners gesteund weten. Op dit moment is er in ons gebied nog weinig participatie, zeker vergeleken met Friesland en het Vecht en Reestdal. Vandaar dat bewoners van harte worden uitgenodigd om te participeren.

Voor meer informatie:
<http://hoogoverijssel.nl/>

Actiecomité HoogOverijssel
 Wim Liesker
 Oudeweg 113, 8376 HS OSSENZIJL
 T 0561769014 / M 0621286789
 E wim.liesker@xs4all.nl

* Bestudering en inventarisering vogelstand in Villapark de Weerribben

In Villapark de Weerribben bevinden zich veel vogels. Volgens Jaap Mantel, die ongeveer 50 jaar geleden, die destijds bestaande IVN-afdeling Friesland heeft opgericht en in de zomermaanden in het park verblijft, zou het de moeite waard zijn om de vogelstand in het park nader te bestuderen en te inventariseren. Bestaat hiervoor belangstelling bij het IVN/KNNV?

Eventuele liefhebbers c.q belangstellenden kunnen contact opnemen met Jaap Mantel, Villapark de Weerribben, tel. 06/24942964

Cultuurhistorische wandeling in De Eese

Eerder dit jaar hield Harry Bouwman voor zo'n 70 belangstellenden een lezing over de cultuurhistorie rond landgoed "Heerlijkheid de Eese". Het was een erg interessante lezing en daarom werd besloten tijdens de Weerribben-Wieden Week, die werd gehouden van 15 tot 22 april, een wandeling over het landgoed te houden. Harry Bouwman, die deze wandeling leidde, schreef hierover het volgende artikelje.

Op vrijdag 21 april hadden zich voor de wandeling over landgoed "Heerlijkheid De Eese" 14 enthousiaste personen verzameld, die allemaal hebben genoten van het landschap en de verhalen daaromheen. Alle belangrijke tijdvakken kwamen aan de orde: de IJstijden, de Steentijd, de Bronstijd, de IJzertijd, de Middeleeuwen en het recente verleden. Van al

deze tijdvakken zijn nog zichtbare sporen in het landschap aanwezig. De excursie startte om half zeven bij de Grote Schuur, waar in het verleden enorme hoeveelheden rogge werden opgeslagen om in de winter te worden gedorst. De Eese was in het tweede kwart van de vorige eeuw een officieel aanbouw-station van de Petkúser Winterrogge. Na bezichtiging van de paardenstallen voerde de wandeling langs de voormalige boomgaard en kwekerij via de huidige familiebegraafplaats naar de Coniferenlaan. Vandaar liep men langs de Giersloot, een eeuwenoude waterloop die gegraven werd ten behoeve van de ontwatering van het toenmalige veen en de afvoer van de turf. Bij het voormalige hunebed werd uitleg gegeven over de grens-perikelen van weleer, waardoor in de 17e eeuw dit oorspronkelijk Drentse hunebed toekwam aan Overijssel. Tot slot voerde de wandeling langs het geheel uit grenenhout opgetrokken landhuis, dat in 1917 als bouwpakket uit Noorwegen werd aangevoerd. Het huis is geschilderd met originele rode Zweedse verf, die vroeger op het landgoed zelf werd gekookt van onder andere roggemeel en ijzeroxide. Om half negen arriveerde men weer bij de Grote Schuur.

Voelen, ruiken en luisteren

Bijzondere natuurexcursie

Zaterdagmiddag 13 mei. Raadhuislaan 2, Steenwijk. De hoofdingang van Park Rams Woerthe. Een prachtige locatie om kennis te maken met de veelzijdigheid van onze natuur. Vijftien blinden en slechtzienden, leden van Oogvereniging West-Overijssel/Veluwe, zes begeleiders en drie geleidehonden staan op het punt hier een wandeling te maken. Een beetje gespannen, omdat deze excursie toch wel iets speciaals heeft, loodsen Roely Luyten en Janneke Dijs, beiden IVN-natuurgids, het gezelschap het park binnen. Na enkele tientallen meters blijven ze staan om eerst iets te vertellen over de geschiedenis van het park, de totstandkoming ervan, de grote diversiteit in beplanting en de aanwezige bebouwing. Daarna begint de eigenlijke rondgang door het park. Om iedereen goed aan zijn/haar trekken te laten komen, wordt de groep in tweeën gesplitst, waarbij Roely het ene en Janneke het andere deel voor haar rekening neemt. De weersvoorspelling ten spijt - het zou gaan regenen en zelfs onwederen - schijnt er een heerlijk zonnetje aan een licht bewolkte hemel. Dan weer bukkend, dan weer omhoog reikend, plukken Roely en Janneke zo nu en dan bladeren van bomen, planten en struiken om deze in de handen van de deelnemers te leggen. Sommige bladeren voelen heerlijk zacht aan, andere hebben stekels en weer andere ruiken lekker of juist heel vies. Voelen, ruiken en luisteren zijn de voornaamste zintuigen die de blinde en slechtziende wandelaars gebruiken om zich een goede voorstelling te maken van alles wat er groeit en bloeit. De bomen zijn goed te herkennen aan de schors, die men met de handen aftast. Zo kan heel duidelijk het verschil tussen beuken, eiken, kastanjabomen en moeraseiken worden waargenomen. Ook de knop- en bloeivorm van de kastanje en de rododendron kunnen op deze manier goed worden bekeken. En met het kleefkruid kan direct op de kleding worden geëxperimenteerd, zoals sommigen vroeger als kind al deden. De meesten kunnen zich een goed beeld

vormen van wat ze onder hun handen voelen. Ze hebben vroeger kunnen zien en weten wat bloemen, planten, dieren en kleuren zijn. Voor de enkeling, die nooit heeft kunnen zien, is dit niet mogelijk en daarom veel moeilijker zich een voorstelling van te maken. Zo nu en dan staat men even stil om naar de vogels te luisteren. Diverse soorten worden gespot. De tijftjaf, de merel, de zanglijster, de boomklever, de roodborst, de tuinfluiter, de specht, zowel rikke-tikkend als lachend, en niet te vergeten het leger roeken dat zich in het park ophoudt. Halverwege wordt een stop gemaakt bij "Het Veerhuis" voor koffie, thee en appelgebak. Daarna, maar nu via een andere route met onderweg opnieuw tal van interessante bezienswaardigheden, keert het gezelschap aan het eind van de middag weer terug bij het beginpunt. En de beloning voor Roely en Janneke? Een klaterend applaus!

Positieve reacties

Het was de eerste keer dat IVN Noordwest-Overijssel een excursie voor blinden en slechtzienden organiseerde. Daarom Was het fijn een paar dagen later per mail nog wat reacties van deelnemers te ontvangen. Jan schreef: "Ik heb het erg leuk gevonden. Het mooie park met veel bomen, bloemen, struiken, vogels en kruiden. We hadden er wel een hele dag van kunnen maken, want eigenlijk was twee uur wel erg kort. Verder was het heel leuk om over de natuur te horen wat normaal allemaal langs me heen gaat." Kla-

rinne mailde: “Ik vond het geheel goed verzorgd met veel aandacht voor onze beperking. Er was echt over nagedacht. Alleen was er te veel informatie voor de tijd die we hadden. Wij moesten met Janneke de route inkorten. Daar kon zij niets aan doen hoor. Vooraf weet je niet hoe zo iets loopt. Volgens mij had ze nog veel meer willen vertellen.” Klaas merkte op: “Leuke tocht. Er was veel te zien, te voelen en te horen. Goede ter zake kundige gidsen. Voor herhaling vatbaar. Alleen was de tijd te kort, vooral veroorzaakt door een wat lange wachttijd op het NS-station en bij de horecagelegenheid, die kwalitatief goed was, maar niet berekend op ons aantal.” Anita ten slotte: “Ik vond het een leuke wandeling. Verder lijkt het me leuk om te kijken of we nog een keer zo iets kunnen doen.”

En de gidsen... wat vonden zij ervan? Roely: “Ik vond het een leuke, zeer bijzondere en leerzame ervaring en was erg blij met de opbouwende feedback. Als we nog een keer wat voor de oogvereniging kunnen betekenen, doen we dat uiteraard graag.” Ook Jan-

neke was enthousiast: “Eigenlijk had ik me niet goed gerealiseerd dat zo’n excursie voor de meesten, als je de reistijd meerekent, een hele dag betekent. Dan is twee uurtjes wandelen in een interessant park als Rams Woerthe inderdaad erg kort. Ondanks de goede voorbereiding heb ik gemerkt dat het moeilijk is je steeds te blijven inleven. Zo duwde ik mensen een al dan niet welriekend blad in de hand, waarna een deelnemer vroeg of dit nou van een plant of een boom kwam. Toen besepte ik dat ik natuurlijk had moeten zeggen dat ik het van een plantje op de grond had geplukt. De sfeer was gelukkig bijzonder open, ook over het verschil tussen wel of niet kunnen zien en alle gradaties daar tussenin. Dat heb ik erg gewaardeerd.”

Al met al kan IVN Noordwest-Overijssel terugzien op een geslaagde excursie die zeker voor herhaling vatbaar is. (JF)

auteur: Jan Feenstra
foto's: Wilbert Bijzitter

Excursies IVN-KNNV 2017 3e kwartaal

Juli

Zaterdag 8 juli - Rondleiding door de biologische zelf- oogsttuin van 'Heerlijkheid de Hare' (IVN)

Sinds een aantal jaren is er in de buurt van Oldemarkt een weiland omgetoverd tot biologische zelf-oogsttuin met als naam 'Heerlijkheid de Hare.'

De tuin bestaat uit 1,5 ha grond waarop het jaar rond, klein fruit en groenten op biologische wijze geteeld worden door Martien Spitzzen. De gedachte achter het opzetten van deze tuin is, om te streven naar gezonde producten met zo min mogelijk input van de mens.

"Daarvoor is het nodig, goed naar de natuur te "kijken" en met haar samen te werken", aldus Martien. De zelf-oogsttuin is het hele jaar toegankelijk voor abonnees van de tuin. U mag dan zelf oogsten op de tuin. Bent u nieuwsgierig hoe dit in de praktijk in zijn werk gaat? Doe dan mee aan de rondleiding op zaterdagochtend 8 juli van 10.00 – 12.00 uur. Verzamelaarsplaats; Heerlijkheid de Hare, Hareweg 10,

8375 GB Oldemarkt.

Opgave vooraf is niet nodig, maar wel prettig. Informatie en opgave bij Henk Mulder, email: henkmulder525@gmail.com, tel. 0561-477574. Informatie over de tuin kunt u vinden op www.heerlijkheiddehare.nl

Zaterdag 15 juli - Libellen: Oeroude vliegkunstenaars, wandeling (KNNV)

Op een rietstengel zit met uitgespreide vleugels een fors gebouwde, oranje-bruine libel breeduit in de zon. Op iedere vleugel zien we een paar grote donkere vlekken: een vier-vleklibel. Als een echte zonzonbidder warmt de libel zich eerst op, om even later vanaf de uitkijkpost pijsnel achter een prooi aan te gaan. Met de lange bewimperde poten als een vangkorf naar voren gestoken plukt de rover kleinere, nietsvermoedende insecten uit de lucht, om daarna weer even snel naar het uitzichtpunt terug te keren, klaar voor een nieuwe aanval. Al honderden miljoenen jaren jagen deze levende fossielen wereldwijd boven het zoete water met een verbazende behendigheid. Razendsnel vooruit vliegend, plotseling van koers veranderend, dan weer stilstaand in de lucht, als een helikopter om z'n as heen draaiend, laten deze grote vliegkunstenaars overal hun vaardigheden zien. Minder indrukwekkend, maar net zo behendig

en net zo roofzuchtig, manoeuvreren slanke, blauw, groen of rood gekleurde, kleine libellen, de waterjuffers, tussen de begroeiing door op zoek naar prooi of partner.

In het Woldlakebos bij de Weerribben zijn verschillende soorten grote en kleine libellen en hun gedragingen prachtig te zien tijdens een ongeveer 2 uur durende excursie.

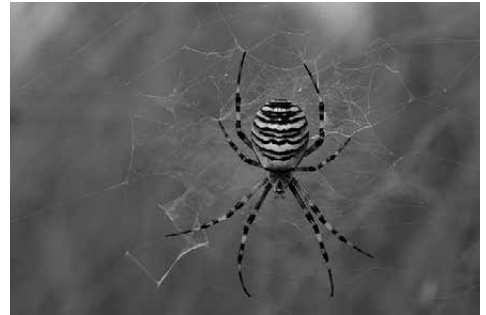
Verzamelen rond 13.30 op de parkeerplaats langs de Ir. Luteijnweg, 8371 TD Scheerwolde, aan de zuidwest-rand van het Woldlakebos. Aangezien libellen mooi-weer-vliegers zijn, is het bij minder mooi weer raadzaam even met

de excursieleider Ben Prins contact op te nemen (telefoon 0521-350300), om te horen of de excursie doorgaat.

Zondag 23 juli - Hoogzomerwandeling op de Blesdijkerheide: Van koekoeksbloem tot tijgerspin. (IVN)

De Blesdijkerheide: dit pareltje ligt op de grens van Overijssel en Friesland. Voor velen onbekend, zelfs voor inwoners van Blesdijke, maar meer dan de moeite waard. Deels aangelegd op voorheen agrarische grond, deels oorspronkelijk, met verrassende hoogteverschillen. Bos en hei, grenzend aan agrarisch gebied en daarmee heel gevarieerd, zowel landschappelijk als wat betreft soortenrijkdom. Er is van alles te zien aan bomen, planten, vogels en

schien een ontspannen start van deze periode?

insecten; gangbare en bijzondere. Eigenlijk mooi in elk jaargetijde, maar nu dan een zomerwandeling. Voor jong en oud, natuurliefhebber of natuurgenieter met verwondering. Aan de vooravond van de zomervakantie. Mis-

Wandel mee als u zin hebt. Op veel moois wordt u attent gemaakt. Vragen worden voor zover mogelijk beantwoord en het uitwisselen van weetjes wordt aangemoedigd.

Zo valt er vast voor iedereen wel iets verrassends te beleven en waar te nemen. Wie weet de tijgerspin.....

Janneke Dijs beantwoordt met plezier eventuele vragen.

Tel. 06-11162025. Aanmelden is niet nodig.

Start - en eindpunt: Kleine parkeerplaats ter hoogte van Friese Veldweg 9, 8398 ET Blesdijke; Starttijd: 9.30 u; Duur wandeling: 1 ½ uur.

Augustus

Zondag 13 augustus - Natuur en cultuur in De Weerribben. Fietstocht (IVN)

Natuurgebied De Weerribben kunt u uitstekend per fiets verkennen. Tijdens deze fietstocht zal de gids u vertellen over de ontstaansgeschiedenis van het gebied. Op verschillende plaatsen staat u stil om te genieten van de bijzondere flora en fauna die u tegenkomt.

Start om 10.30 uur vanuit Buitencentrum Staatsbosbeheer, Hoogeweg 27, 8376 EM Ossenzijl. We zullen rond 12.30 uur weer terug zijn

bij het Buitencentrum. Voor meer informatie: Colette de Haas- van Harten tel:0561- 481407

Zaterdag 19 augustus - Workshop Natuurfotografie, wandeling in het Woldlakebos met als thema libellen (IVN)

Herken je het probleem? Tijdens een wandeling zie je iets geweldigs! Je hebt je camera bij de hand en je fotografeert het. Bij thuiskomst (of al eerder) blijkt de foto je beleving niet goed weer te geven met teleurstelling als gevolg. Daarom organiseren we dit jaar een natuurfotografie wandeling, waarbij IVN natuurgids en (natuur) fotograaf Gerrit Houtschild tips geeft om tot betere/mooiere foto's te komen.

De bijeenkomst is bedoeld:

- voor iedere natuurliefhebber die wel eens een camera meeneemt;
- daarvoor is de soort camera niet zo belangrijk;
- wenselijk is dat je de instellingen van je camera weet te vinden;
- de workshop heeft een lage instap zonder te veel techniek;
- al wandelend wordt advies gegeven.

Deze natuurfotografie-wandeling is zeer laagdrempelig en bedoeld voor de natuurliefhebber die graag zijn/haar beleving vast wil leggen maar niet goed weet hoe.

Verzamelaarsplaats: Parkeerplaats langs de Ir. Lutjehuisweg, 8371 TD Scheerwolde, aan de zuidwest-rand van het Woldlakebos.

Tijd: 10.00 – 12.00 uur

Bij slecht weer gaat deze excursie niet door i.v.m. vochtgevoeligheid van fotoapparatuur. De ochtend staat onder leiding van Gerrit Houtschild en Tjallien Muis.

Informatie en opgave voor 18 augustus 12.00 uur bij Gerrit Houtschild: g.houtschild@home.nl of tel. 06-11309982

Zondag 27 augustus - Ontdek het Laarzenpad in Kalenberg! Wandeling (IVN)

Het laarzenpad is een 3,5 km lang natuurpad door het moeras van de Weerribben in de buurt van Kalenberg.

Met een natuurgids loopt u over een dichtgegroeid water van riet, stroken moerasbos en slootjes. De gids vertelt u welke planten en dieren er in het gebied leven. Vergeet niet uw laarzen aan te doen!!

Verzamelaarsplaats: Kalenbergerpad 4, 8377 HL Kalenberg, bij het informatiecentrum van Nationaal Park Weerribben Wieden.

Tijd: 10.00 - 12.00 uur. Voor extra informatie

en opgave kunt u contact opnemen met Jacco Schilder email: jaccoenmonica@tele2.nl

September

Zaterdag 2 september - Dagvlinders: wiekelende juwelen. Wandeling. (KNNV)

De zomervakanties hebben we inmiddels achter ons gelaten, en wij zijn begonnen aan de nazomer. Voor veel soorten dagvlinders betekent dit, dat hun korte leven nu al is afgelo-

pen. Maar niet voor allemaal! Er zijn nog heel wat soorten, die vroeg in september nog volop actief zijn en zich op een zonnige dag prachtig laten zien. De Grote Startbaan in Havelte met

z'n zonnige bosranden en een grote rijkdom aan verschillende planten, sinds enkele jaren in beheer bij Natuurmonumenten, is al lange tijd een waar vlinderparadijs. Als het weer en de verdere omstandigheden meezitten, kunnen wij mogelijk ruim 15 soorten dagvlinders en hun gedrag van dichtbij bekijken.

Alhoewel de nadruk tijdens deze excursie op de dagvlinders zal liggen, kijken we vanzelfsprekend ook naar andere insecten.

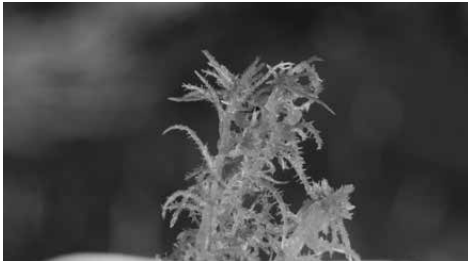
Ook als het weer niet erg meewerkt en de echte zonzonabidders onder de vlinders zich niet vertonen, blijven er genoeg andere interessante zaken over om naar uit te zien.

De excursie vertrekt om 10.30 uur vanaf de parkeerplaats bij de Golfbaan aan de

Kolonieweg 2, 7971 RA in Havelte, en zal ongeveer 2 uur duren. Meer informatie: Ben Prins, telefoon 0521-350300.

Zaterdag 9 september - Mossen in de laagveenverlanding. Wandeling (KNNV)

In maart dit jaar en in eerdere jaren hebben we aandacht besteed aan de mossen op terreinen waar in de winter riet gesneden wordt. Op zaterdag 9 september gaan we naar trilvenen en veenmosrietlanden. Deze behoren, wat de mossen en overige plantengroei betreft, tot de meest bijzondere elementen van de verlandingsvenen in de Noordwesthoek en aansluitend Friesland. De meeste worden in de zomer gemaaid.

We letten onder andere op de volgorde, waarin de mossen in de verlanding optreden en op hun afhankelijkheid van boezemwater en

regenwater. Hoewel een deel van de terreinen wellicht al gemaaid is, waardoor we juist de moslaag beter kunnen zien, is er ook van de overige plantengroei nog veel te zien.

Laarzen sterk aanbevolen. Wie een loep ter beschikking heeft, kan daar veel plezier van beleven.

We vertrekken om 9.00 uur van de grote parkeerplaats bij NS-station Steenwijk, overkant spoor, aan de Eesveense kant, ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk.

Waar we in de Weerribben-Wieden precies naar toe gaan en wat het tweede verzamel-punt (9:30 u) wordt stellen we in verband met de voortgang van het beheer en de terreingesteldheid pas vrij kort tevoren vast. Dit wordt bekendgemaakt op www.knnv.nl/de-noordwesthoek. Informeer eventueel vooraf bij de excursieleider, Geert van Wirdum (geert@jolicoeur.nl, 0521-521106). Belangstellenden, die zich tijdig bij hem aanmelden, krijgen sowieso vooraf bericht. Opgave is echter niet verplicht. De excursie duurt tot ongeveer 13.30 uur.

Zondag 10 september – Nazomer in de Rottige Meenthe Wandeling (IVN)

Het natuureservaat Rottige Meenthe behoort evenals 'grote broer' De Weerribben tot de restanten van het laagveenmoeras dat zich ooit over een groot deel van Nederland uit-

streckte. Als gevolg van de vervening is er een schitterend gebied ontstaan waar onder andere de otter, de grote vuurvlinder en de roerdomp te vinden zijn.

Lepelaar balts - fotograaf Dick Woets

Gerande spanner - fotograaf Wies Vink

Grote Zilverreiger - fotograaf Dick Woets

Sint-Jakobsrups - fotograaf Wies Vink

Ruw vergeetmijietje
fotograaf Wies Vink

De gids zal o.a. vertellen over het ontstaan van het gebied, flora/fauna en cultuurhistorie. Deze wandeling is geschikt voor het hele gezin en staat in het teken van de nazomer!

Tijd: 10.30 – 12.30 uur. Verzamelplaats; parkeerplaats Oldelamerbrug tegenover Lemsterweg nr. 2, 8485 KL Munnekeburen. Meer informatie Sandra Broers - Visscher tel. 06-25246139

Zondag 17 september - Kriebelbeestjes..... waar zie jij ze? Gezinswandeling (IVN)

Deze actieve wandeling is speciaal bedoeld voor (groot)ouders met (klein)kinderen. Tijdens de wandeling zullen we verschillende opdrachten uitvoeren en ontdekken we, welke kleine beestjes er leven in dit oude bos. We proberen te onderzoeken wie ze zijn en waar ze zich schuilhouden.

Tijd 13.30 – 15.30 uur.

Verzamelplaats: Tuks Theehuis, Bergweg 71 8334MC Tuk. Voor meer informatie Els Heibrink tel. 06-57187354

Zondag 24 september - Ontdek het Laarzenpad in Kalenberg! Wandeling (IVN)

Het laarzenpad is een 3,5 km lang natuurgids door het moeras van de Weerribben in de buurt van Kalenberg. Met een natuurgids loopt u over een dichtgegroeid water van riet, stroken moerasbos en slootjes. De gids vertelt u welke planten en dieren er in het gebied leven. Vergeet niet uw laarzen aan te doen!!

Verzamelplaats: Kalenbergerpad 4, 8377 HL Kalenberg, bij het informatiecentrum van Nationaal Park Weerribben Wieden.

Tijd: 10.00 - 12.00 uur. Voor extra informatie en opgave kunt u contact opnemen met Jacco Schilder email: jaccoenmonica@tele2.nl

Zaterdag 30 september - Vogelexcursie Lauwersmeergebied (dagexcursie). Auto/wandeltocht (IVN)

Op deze zaterdag wordt er een vogelexcursie naar het Lauwersmeergebied gehouden. Dit nationaal en internationaal bekende gebied is een van de rijkste vogelgebieden van

Nederland.

Deze inmiddels traditionele excursie gaat met de auto en duurt de hele dag. Via de zuidkant van het Lauwersmeer gaan we

richting Zoutkamp. Onderweg bezoeken we de Huffel achter camping De Pomp. Vanaf deze bult kijken we uit over water en rietlanden. We vervolgen onze weg naar Zoutkamp en het Jaap Deens gat. Vanuit de vogelkijkhut kunnen we veel verschillende vogelsoorten bekijken. We rijden richting Lauwersoog waar we een tussenstop maken rondom de haven en de kop van de pier. We vervolgen onze weg dan richting de Bandpolder en van daar naar Ezumakeeg waar het altijd leuk vogelen is.

We vertrekken om 8.00 uur van de grote parkeerplaats bij NS-station Steenwijk, overkant spoor, aan de Eesveense kant, ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk. We zijn daar

om ca. 17.00 weer terug. Vergeet niet om warme kleding, verrekijker/telescoop, laarzen en lunch mee te nemen.

Voor meer informatie: Albert Steenbergen, telefoon 0521-513547 / 06-20934308.

Toelichting vooraankondiging fietsexcursie 7 oktober

De werkgroep Geologie organiseert, evenals in 2016, een fietsexcursie in Drenthe onder leiding van Dirk Lont. Deze keer wordt gefietst in de omgeving van Borger.

De tocht is ongeveer 34 km, De starttijd is om 10 uur.

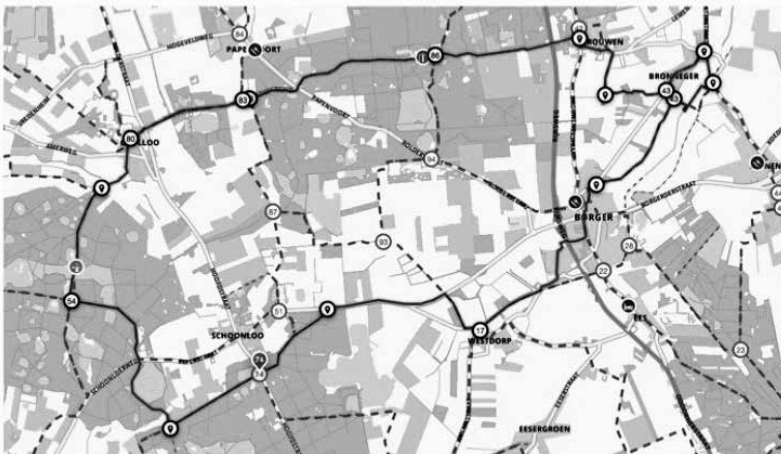
Het vertrekpunt is het Buitencentrum van Staatsbosbeheer bij het Boomkroonpad, Steenhopenweg 4, 9533 PN Drouwen. Dat is ongeveer iets westelijk van punt 86 op het kaartje dat weergegeven wordt op <http://www.staatsbosbeheer.nl/Natuurgebieden/hondsrug/buitencentrum>

Onderweg zullen voldoende gelegenheden zijn om aan te sterken.

Tijdens de route wordt aandacht besteed aan zowel de geologie, zoals aan zoutkoepels, ijstijden, waterscheiding en de Hondsrug, als aan de cultuurhistorie over een periode van ongeveer 5000 jaar, met andere woorden van recent tot ver terug in het verleden.

In ieder geval worden het infocentrum van het Geopark de Hondsrug in Borger bezocht en de winkel Versteend Geopark in Drouwen.

Opgave graag vooraf bij Zaan Beijj, tel. 0521 516777, e-mail: zwaanbeijj@ziggo.nl

IVN-Ledendag:

“MET IVN NOORDWEST-OVERIJSSSEL DE BOER OP”

Zaterdag 7 oktober: Ledendag 2017

Dat het boerenbedrijfsleven prima hand in hand kan gaan met de natuur, is het hoofdonderwerp van de ledendag 2017 van IVN Noordwest-Overijssel. Tijdens deze dag zal een bezoek worden gebracht aan het boerenbedrijf van de familie Westra op de Betonpleats in Oudemirdum. Dit is het bedrijf, waar zich ook het bekende Seedykkiekje bevindt. Lucas Westra is kort geleden uitgeroepen tot de meest duurzame jonge boer in Friesland. Behalve een melkveehouderij heeft het bedrijf een biovergistingsinstallatie, zonnepanelen en een windmolen. Al deze zaken zullen tijdens het bedrijfsbezoek uitgebreid aan bod komen en vanzelfsprekend kan overal een kijkje worden genomen. Na afloop van het bezoek zal een lunch worden opgediend in het

nabij gelegen restaurant “De Hege Gerzen”. De verwachting is dat het programma rond 14.00 uur afgelopen zal zijn.

Zin om mee te gaan? Noteer dan zaterdag 7 oktober alvast in uw agenda. Later, naar verwachting eind augustus/begin september, zal het gedetailleerde programma met informatie over de wijze van aanmelding, de aanvangstijd, het juiste adres en de verschuldigde kosten, aan alle leden worden toegezonden.

Al met al een ledendag, die zeer de moeite waard belooft te worden en die het afdelingsbestuur dan ook van harte bij u wil aanbevelen.

auteur: Jan Feenstra

Vliegen in de winter, ziet u ze vliegen?

In de herfst van 2016 kreeg ik een vraag voorgelegd over vliegen, die in die periode in een woning nog actief waren. De vraag was hoe het kon dat een groot aantal in huis rondvloog, terwijl er ook buiten bij de muur vliegen waren te zien. Het najaarsweer van 2016 was wel zacht geweest, maar de vragensteller kon zich niet voorstellen dat er nog volop ontwikkeling van vliegen buiten plaats zou vinden. En daar had hij gelijk in. Wat was er dan wel aan de hand?

Er zijn drie vliegensoorten die in de nazomer en de herfstmaanden in zwermen optreden en clusters vormen. Dat zijn de klustervlieg (*Pollenia spec.*), de herfstvlieg (*Musca autumnalis*) en de grasvlieg (*Thaumatomyia notata*). Tot de groep van klustervliegen worden meerdere soorten gerekend. Bij de vragensteller bleek het om twee soorten klustervlieg te gaan, namelijk *Pollenia rudis* en *P. angustigena*.

De klustervlieg is ongeveer 8 mm groot en heeft veel goudkleurige haartjes op de bovenzijde van het borststuk. Het achterlijf maakt een grijze indruk. Het wijfje zet haar eieren af in de humuslaag. Na ongeveer een week komt de larve uit het ei en zoekt een regenworm op. De larve van deze vlieg, een soort die bij de brom- of vleesvliegen hoort, brengt namelijk het grootste deel van haar leven in het lichaam van de regenworm door en neemt daar voedsel uit op. Gedurende haar groei werkt de made, zoals een vliegenlarve wordt genoemd,

haar achterlijf door de huid van de worm zodat er een opening ontstaat en zij zuurstof uit de lucht op kan nemen. Het larvestadium duurt ongeveer drie weken. Er wordt verondersteld dat de larve in deze periode meerdere wormen als gastheer zoekt. Het volgende stadium, het popstadium, duurt twaalf dagen. De regenworm zal zijn gastheerschap uiteindelijk met de dood moeten bekopen.
Klustervlieg (foto: Ton Bode)

De herfstvlieg is 6-7 mm lang en lijkt erg veel op de kamervlieg, maar is daarvan te onderscheiden door de vleugeladering. Het achterlijf is geel met een zwarte streep daar bovenop. Het wijfje is minder geel dan het mannetje. Bij de mannetjes grenzen de facetogen bijna aan elkaar, wat bij de kamervlieg niet het geval is. De herfstvlieg legt haar circa 200 eieren op mesthopen en in koeienvlaaien. De maden leven van de mest en verpoppen daarin. De poppen zijn meestal op de rand van natte en droge mest te vinden. De volwassen vliegen leven op en rond het vee. Ze leven van bloed uit kleine wondjes op het lichaam van runderen, maar komen ook op het oog- en zweetvocht rond de ogen. Door het vee worden ze daarom ook als zeer hinderlijk ervaren.

De grasvlieg is slechts 3 mm groot. Deze soort is geelglanzend van kleur en heeft drie glanzende zwarte strepen op de bovenzijde van het borststuk. De ogen zijn groen, maar zij verkleuren snel als de vlieg dood is. Deze soort ontwikkelt zich waarschijnlijk in de humusrijke bovenlaag van ongemaaide en verwaarloosde graslanden. De natuurlijke plaatsen voor overwintering door grasvliegen worden gevonden in bijvoorbeeld klimop of andere planten die tegen bomen of gevels van gebouwen groeien.

Overwintering

In de zomermaanden hebben de drie genoemde soorten een van elkaar verschillende leefwijze. In overwinteringsgedrag zijn er echter belangrijke overeenkomsten. Zoals in de inleiding al is aangegeven, vormen deze vliegen in de nazomer en herfst (grote) zwermen of

clusters. Deze clusters kunnen uit enkele tientallen dieren bestaan, maar een clustergrootte van honderden exemplaren is geen uitzondering. In het vroege najaar zoekt de laatste generatie van het jaar van deze vliegen al een plaats om te overwinteren op. Begint het met enkele vliegen, na verloop van tijd groeit hun aantal. De grootte van de cluster wordt vooral bepaald door de omstandigheden in de zomer die bepalend waren voor een (on)gunstige voortplanting. 'Het weer' is daar de belangrijkste factor bij, maar ook de beschikbaarheid van plaatsen waar de soorten zich kunnen ontwikkelen speelt daarbij een grote rol.

Kenmerkend voor deze drie soorten is dat zij, als plaats voor de overwintering, geregeld kiezen voor (hoge) gebouwen. Kerktorens, wassertorens, flatgebouwen en ook de hogere woningen worden als ideale plekken gezien. Het is de gewoonte van deze soorten om jaarlijks dezelfde locaties uit te kiezen. En dat was bij de vragensteller ook het geval. Zijn woning bood aan klustervliegen al zeker 38 jaar voldoende gelegenheid in de spouw om de win-

ter ongeschonden door te komen.

Als de vliegen in de nazomer al hun plekjes opzoeken en de dagtemperaturen nog hoog zijn, dan verlaten ze in de ochtend hun gekozen schuilplaatsen en komen ze 's avonds weer binnen. Lastig daarbij kan zijn dat meerdere exemplaren niet de weg naar buiten kiezen, maar via allerlei kieren in de woning terecht komen. Vordert het najaar en is het eenmaal winter, dan zijn de temperaturen zo laag dat de vliegen in winterrust blijven en geen overlast meer veroorzaken. Tot het moment dat het voorjaar aanbreekt en het ritueel zich herhaalt. 's Nachts te koud om buiten te blijven, maar overdag een aangename temperatuur om actief te worden. De hinder voor de gebruikers of bewoners van een gebouw doet zich daarom twee keer per jaar voor. En is de overlast te erg in de ogen van de bewoners, dan is de stofzuiger een geëigend wapen in de strijd tegen de vliegen, die zich binnen de muren van het pand wagen.

auteur: Ton Bode

Herfstvlieg, Saxifraga-Fotograaf Ab H. Baas

Knuffelende Lepelaars (zie ook foto middenpagina)

Het baltsgedrag van Lepelaars speelt zich normaliter op de broedplaats af. Daar maken zij elkaar het hof alvorens tot broeden te komen. Omdat alle kolonies in beschermde gebieden liggen, krijgt in principe geen vogelaar iets van hun liefdeleven te zien. Doordat de soort zich al jaren als broedvogel aan de Auken bij Giethoorn vertoont, recent met 90 à 100 paar, kunnen we wel regelmatig Lepelaars te zien krijgen op de plekken waar ze hun voedsel zoeken: ondiepe waterpartijen zoals in de Rottige Meente, weideslootjes rondom Giethoorn en de Woldlakeplas in De Weerribben. Daar maaien zij met hun lepelsnavels die vol tastorganen zitten, door ondiep water. Zodra zij een stekelbaarsje tussen hun snavelhelften opmerken, gooien zij de sierlijke kop omhoog en hebben op de tast weer iets eetbaars gevonden en doorgeslikt. Soortgenoten zien dat en vliegen ijlings naar de succesvolle vogel toe, omdat zij weten dat daar iets te halen valt. Omdat zij op de tast vissen, is wederzijdse concurrentie er niet bij. Anders ligt dat bij reigers, die op het oog jagen en geen concurrentie dulden. Daarom vissen reigers altijd solitair, als eenzame figuren aan de waterkant, terwijl Lepelaars doorgaans in groepsverband hun voedsel zoeken.

Op 25 mei stond ik in de geïnundeerde polder Wetering Oost een groepje foeragerende Lepelaars te bekijken. De sfeer was geweldig mooi: roepende Dodaarsjes tussen de rietstroken, de bas van de wonderlijke Roer-

domp die er geen zeldzaamheid is en uiteraard tientallen Grauwe Ganzen met hun talrijke jongen. Ondertussen viel nog een Grote Zilverreiger in, die vlak langs de dijk naar voedsel zocht. Ik genoot volop. Wel was me opgevallen dat twee Lepelaars zich wat afzijdig hielden. Plotseling liepen zij op elkaar af om elkaar wel een kwartier lang te intensief te gaan knuffelen. Met hun snaveltoppen raakten zij het rode signaalplekje onder elkaars snavel aan en met hun lange sneb streelden zij heel voorzichtig elkaars halsveren en flanken. Zoiets had ik in mijn leven nog nooit gezien. Weergalooos geluk, dat zich altijd manifesteert als je het niet verwacht!

Na een kwartiertje was het kennelijk genoeg geweest. De ene verplaatste zich over een afstand van zo'n 30 meter en begon druk te foerageren. De ander leek nog wat beduusd van zijn of haar geluk en bleef rustig op zijn/haar plekje staan. Inmiddels moest ik huiswaarts, maar ik wil u in elk geval de mooiste foto van het knuffelende paartje niet onthouden. Mijn dag was in ieder geval goed, daar kan geen toevallig verdwaalde Roodkeelnachttegaal tegen op! De schoonheid en ontroering liggen vlak naast de deur en met extreme soortenjagers voel ik me domweg niet verwant. Het is niet anders.

auteur: Dick Woets
Foto "Knuffelende Lepelaars" © Dick Woets
(29 mei 2017)

hart voor
huis en tuin

UNIVÉ
VERZEKERINGEN

Univé Noord-Nederland

Regio Assen - assen@unive.nl, 0592-367111 Assen, Jan Bommerstraat 1

Regio Roden/Groningen - noordenveld@unive.nl, 050-5018153 Roden, Nieuweweg 2

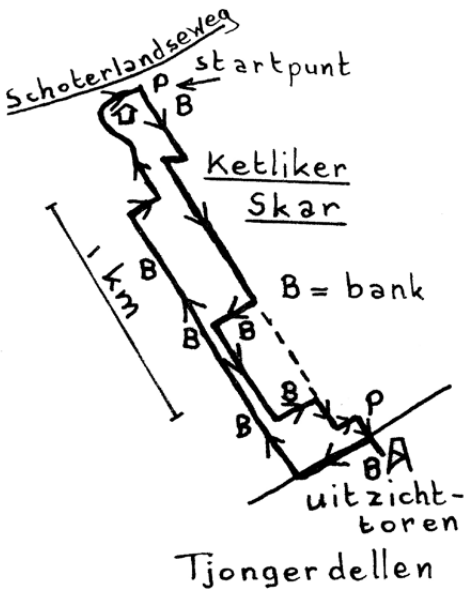
Regio Meppel - meppel@unive.nl, 0522 25 88 31 Meppel, Leonard Springerlaan 35-37

www.unive.nl

Wandeltip: Ketliker Skar – 5 km

In het Ketliker Skar (1) is een rolstoelpad aangelegd met een lengte van 2 kilometer. Dit rolstoelpad start eveneens bij het hieronder beschreven startpunt. In het verste deel van het Ketliker Skar lopen Schotse hooglanders (4). Hoewel ze ongevaarlijk zijn, is het toch aan te bevelen enige afstand te houden, vooral als er kalfjes bij zijn. Je zult dan een alternatieve route moeten nemen door het bos of via een ander pad. Het gebied is heel overzichtelijk, verdwalen is eigenlijk niet mogelijk.

Startpunt:

Neem op de A32 afslag 10, Heerenveen-Zuid. Kies aan het einde van de afrit richting Mildam. Je rijdt nu op de N380. Rijd door Mildam. Na het bord "Einde Mildam" is het nog bijna 2 kilometer. Je ziet rechts van de weg een bord met het opschrift: "Infocentrum It Fryske Gea". Op 100m na dit bord rechtsaf en via een smalle oprit naar de parkeerplaats. Let op: je rijdt er gemakkelijk voorbij.

Het adres van het infocentrum is: Schoterlandseweg 24a, 8455 JG Katlijk.

Routebeschrijving:

a. Ga bij het begin van het rolstoelpad linksaf en langs de afsluitboom. Je hebt nu links van je een dubbele houtwal. Let hier eens op de grillige vormen van de stobben van het eikenhakhout. De wallen zijn verderop mooi begroeid met mossen. Hier en daar zie je ook dalkruid en dubbelloof, een soort varen. Blijf rechtdoor lopen tot je over een bruggetje gaat. Direct na het hekje rechtsaf. De omgevallen beuk ligt er vanaf 2014. Voor hij omviel was hij al mooi begroeid met echte tonderzwammen. Die oude tonderzwammen zijn nu nog te zien. Het zijn de hoeden die verticaal staan. Na de val hebben zich nieuwe hoeden gevormd. Dit zijn de horizontale hoeden. Nieuw te vormen hoeden richten zich naar de zwaartekracht om er voor te zorgen dat de gaatjes aan de onderkant zitten, zodat de sporen naar beneden kunnen vallen. Dit verschijnsel heet geotropie. Je ziet het ook bij planten waar de wortels altijd naar beneden groeien en de rest van de plant naar boven.

b. Aan het einde op het rolstoelpad linksaf. Waar het rolstoelpad naar rechts afbuigt, blijven wij rechtdoor gaan. Links van een paaltje met nummer 9 staat een boomstam vol spechtengaten. Het Ketliker Skar is een echt spechtengebied, in elk geval komen de grote bonte, de groene en de zwarte specht er voor. Nadat we een eindje gelopen hebben, zien we rechts een dicht en donker sparrenbos. Op de helling van de greppel tussen pad en bos groeien verscheidene mooie exemplaren van de varen dubbelloof (2). Zodra we het sparrenbos gepasseerd zijn, gaan we rechtsaf, een graspad met enkele bankjes. Vanaf de bankjes hebben we uitzicht over een weiland waar in 1944 wapens gedropt zijn door de geallieerden. Direct achter de bankjes staan sitkasparren. Je herkent ze aan de naalden: groen aan de bovenkant en blauwgrijs aan de onderkant. Elke naald eindigt in een scherpe stekelpunt. Probeer maar eens zo'n krans van naalden te omvatten met je hand. Voorzichtig! Dit is werk voor een fakir. Let ook eens op de sparappels. De schubben zijn zacht en vliezig, heel anders dan dennenappels die hard en houtig zijn.

c. We negeren een pad naar rechts en lopen een eindje door een beukenlaan. Nog voor het einde van de laan gaan we bij een rood/blauw paaltje linksaf. Op een kruising rechtdoor en aan het einde linksaf. Nu op het einde rechtsaf en bij een rood/blauw paaltje linksaf het bos in. Je komt uit op een parkeerplaats. Steek de weg over en loop door tot de uitzichtoren (Tsjongertoer). Vanaf de toren heb je een prachtig uitzicht over de Tjongerdellen, de

laag gelegen oeverlanden langs de Tjonger. Let hier op roofvogels: buizerds en kiekendieven.

d. We lopen terug naar de weg en gaan linksaf. We blijven even langs de weg lopen (Let op, men rijdt hier hard) en negeren het eerste pad naar rechts. Let op de slootranden links en rechts aan de wegwand. Die zijn ontoegankelijk gemaakt voor overstekende amfibieën. Er zijn twee doorgangen gemaakt waar ze veilig onder de weg door kunnen. Pas aan het eind van het "tweede bos" gaan we rechtsaf en door een klaphekje. Na het hekje lopen we door een laan met veel bomen die er slecht aan toe of dood zijn, onder anderen paardenkastanjes. In de herfst kun je hier veel paddenstoelen aantreffen, bijvoorbeeld oesterzwammen. Het gebied achter het dijkje is afgeplagd en voedselarm gemaakt. De heide komt er terug. Na enkele honderden meters zie je links achter het dijkje een plas. Langs deze plas groeit vrij massaal een heel zeldzame plant: moerashertshooi (3).

e. We steken het rolstoelpad over en gaan rechtdoor (als je op het rolstoelpad even linksaf gaat naar de picknicktafel zie je veel gagel, ook dichtbij de tafel). Aan het einde met een scherpe draai naar rechts en verderop op het rolstoelpad linksaf. Waar het rolstoelpad splitst gaan wij rechtdoor. Via een veerooster komen we in een open gebied. Hier zien we ineens een grote diversiteit aan planten: kruipwilg, struikhei, stekelbrem, ruig haarmos (maat), jakobskruid, wilde reseda enz. We blijven het rolstoelpad volgen en lopen achter de inforuimte langs. Hier heeft men

buiten een ruimte aantrekkelijk gemaakt voor allerlei insecten. Steek voorbij het gebouw de open ruimte over en loop door over het rolstoelpad langs het rood/groene paaltje. Na 200m kom je uit bij de parkeerplaats.

Toelichting

1. Ketliker Skar. Het gebied ligt op enkele kilometers ten zuidoosten van Heerenveen en is genoemd naar het dorpje Ketlik (Fries) of Katlijk (Nederlands). Ketliker Skar is de Friese en officiële benaming van het gebied. In het Nederlands wordt het Katlijker Schar genoemd. Skar of schar betekent een heideachtig, open terrein en zo zal het er vroeger ook wel uitgezien hebben. Het woord zal waarschijnlijk samenhangen met het feit dat men er vroeger zijn vee liet lopen. Het vee werd er dus inge"schaard". Ook nu zien we wat kleinschalig heidelandschap, maar toch bestaat het gebied tegenwoordig grotendeels uit een schakering van stukken bos, lanen en ruige graslanden. Het gebied is langgerekt en smal, waardoor je telkens doorkijkjes hebt naar het omringende boerenland. Aan het einde van de negentiende eeuw werd het gebied in zijn huidige vorm aangelegd door de familie Buriema Oosting. De lange, rechte lanen geven het bos iets statigs, maar het ging de eigenaar niet alleen om het aanzicht. Houtproductie en jacht maakten het gebied functioneel. Heide en een enkele open plek werden omgevormd

tot weiland. Een deel van de heide werd gespaard. In 1969 werd het gebied overgenomen door It Fryske Gea.

2. Dubbelloof is een soort varen die zijn naam te danken heeft aan de vorming van twee soorten bladeren. In de voorzomer verschijnen eerst de onvruchtbare bladeren. Op deze bladeren vind je geen sporen. Ze vormen een rozet met overhangende bladeren die brede bladslippen bezitten. Pas later komen in het midden van de rozet enkele vruchtbare bladeren tevoorschijn. Ze groeien steil recht op en bezitten smalle bladslippen waardoor ze lijken op een visgraat. Aan de onderkant van elke bladslip worden sporenhoopjes gevormd. Dubbelloof is een kalk-mijdende plant die je soms tegenkomt op houtwallen, maar het vaakst vind je hem op slootkanten en greppels in bossen op plaatsen waar de grond het hele jaar vochtig blijft.

3. Moerashertshooi is een bijzonderheid van het Ketliker Skar. In het zuidoosten van ons land komt deze plant voor, maar is daar zeldzaam. In het Drents district (een plantengeografisch district waaronder het Ketliker Skar valt) is moerashertshooi zeer zeldzaam. Het is daarom heel bijzonder dat je dan langs bovenvermelde plas ineens vele vierkante meters overdekt ziet met deze kruipende plant. Moerashertshooi bloeit met kleine gele bloe-

men die de vorm van een trompet hebben en slechts opengaan op warme zomermiddagen. De plant groeit op open plaatsen langs vennen met een wisselende waterstand.

4. Zoogdieren. Het is geen grote uitzondering om in de omringende weilanden reeën te zien lopen. In het gebied zelf loopt een kleine kudde damherten. Ze zijn schuw en laten zich maar zelden zien. In het bosgebied bevindt zich een dassenburcht en soms kun je graafsporen van dassen vinden. Aangezien het schuwe nacht-

dieren zijn, zul je er waarschijnlijk overdag nooit een tegen komen. Meer kans heb je op een eekhoorn of een haas. Uit de aanwezigheid van molshopen blijkt dat de mol in het gebied voorkomt. Een egel heb ik er nooit gezien, maar zal ongetwijfeld wel aanwezig zijn. De Schotse Hooglanders kun je niet over het hoofd zien, zou je denken, maar merkwaardig genoeg zijn ze soms toch onvindbaar.

Auteur: Theo van de Graaf

Rietorchis
Fotograaf Wies Vink

Uit het IVN-bestuur

Verhelderend

Omdat er de laatste jaren nogal wat is veranderd rond het beheer van de nationale parken, waaronder ook “Weerribben-Wieden”, zijn bij een van de laatstgehouden bestuursvergaderingen twee IVN-functionarissen aanwezig geweest om hierover en over wat andere zaken het nodige uit de doeken te doen. Dit waren Thea Peters en Peter Mol. Thea, van huisuit bioloog, is verantwoordelijk voor de educatie en communicatie vanuit het nationaal park, waarbij ze zich vooral richt op de vrijwilligers, jeugd en jongeren en de ondernemers en bewoners. Kortom. Zij probeert al deze geledingen nauw bij de activiteiten van het nationaal park te betrekken en zorgt daarnaast voor de algemene publiekscommunicatie. Natuurlijk gebeurt dit alles in nauwe samenspraak met tal van relevante partijen, zoals Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, gemeente Steenwijkerland, bedrijfsleven en toeristische sector.

Noot: Tijdens een bijeenkomst van groene voorlichters in Giethoorn op dinsdag 23 mei werd van gemeentewege bekend gemaakt dat een stichting zal worden opgericht, die de beheersvorm van Nationaal Park Weerribben-Wieden verder gestalte zal geven. In deze stichting zullen als belangrijkste participanten vertegenwoordigd zijn de inmiddels weer aangehaakte provincie Overijssel, de terreinbeheerders, bedrijfsleven, bevolking en gemeente Steenwijkerland. Einde noot.

Peter Mol is senior projectleider op het gebied van het vrijwilligerswerk. Hij richt zich in het bijzonder op het “grijs-en-groenproject” voor ouderen (natuurkoffer). Hij werkt voor IVN Overijssel en doet dit in nauw overleg met Natuur en Milieu Overijssel (NMO). In dit korte bestek kan niet uitgebreid op alle zaken worden ingegaan. Het bestuur was blij met de informatie en vond deze zeer verhelderend.

Ledenadministratie

Secretaris Roely Luyten heeft met ingang van 1 mei de ledenadministratie overgenomen van Lyda Feenstra, die had aangegeven hiermee te willen stoppen. Voor de wisseling van de wacht deed zich een goede gelegenheid voor; de invoering op het landelijk bureau van een nieuwe systematiek van ledenadministratie. Roely heeft hiervoor een korte cursus gevolgd. Penningmeester Maarten Punt heeft als tweede bestuurslid ook toegang tot het nieuwe systeem. In geval van mutaties kan vanaf nu contact worden opgenomen met het secretariaat.

Activiteiten

Alle educatieve activiteiten van IVN Noordwest-Overijssel hebben een goed verloop. De vogelgroep verplaatste zijn theoretische activiteiten van binnen naar buiten en schakelde over op praktische waarnemingen in enkele fraaie natuurgebieden.

Team Uurtje Natuurtje ging weer enkele keren met groepjes kinderen en leiding van de buitenschoolse opvang op pad en ook met de natuurkoffer werd in verschillende dagopvanglocaties en verzorgingshuizen acte de présence gegeven. Ook de excursies lopen naar behoren. Alleen is de jeugdnatuurclub, die op een vaste maandelijkse woensdagmiddag buiten het vakantie seizoen om erg actief is in de natuur met kinderen in de basisschoolleeftijd, nog naarstig op zoek naar enthousiastelingen, die de leiding willen komen versterken.

Tot zover dit korte verslag. Over alle andere zaken, die in het bestuur aan de orde kwamen, zijn in deze editie van “Koppel” afzonderlijke publicaties opgenomen. Voor tussentijdse informatie en natuurweetjes van uiteenlopende aard kunt u altijd terecht op onze sterk vernieuwde website of op onze Facebookpagina. Wilt u meer weten over Jeugd natuurclub De Weerribben, raadpleeg dan de eigen Facebookpagina.

**KNNV Koninklijke Nederlandse
Natuurhistorische Vereniging,
vereniging voor veldbiologie**

KNNV Afdelingsbestuur
Postbus 171
8330 AD Steenwijk
Bankrek.nr: NL95INGB0001027674 t.n.v. KNNV,
afd. De Noordwesthoek Steenwijk.

Voorzitter

Ton Bode
0521 512074
voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl

Secretaris

Thijs Krösschell
0521 795081
secretaris@noordwesthoek.knnv.nl

Tweede secretaris

Tilly Berkenbosch
0513 688463
tilly.berkenbosch@planet.nl

Penningmeester en ledenadministratie

Annette Bos
06 51387138
penningmeester@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid

Emile de Leeuw
0653643469
webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid vacant

Bestuurslid vacant

Waarnemingen

Ton Bode
0521 512074
ton.bode@planet.nl

**IVN Vereniging
voor natuureducatie en
duurzaamheid**

IVN Afdelingsbestuur
Postadres Het Eenspan 6
8332 JG Steenwijk
Bankrek.nr: NL45INGB0000342784 t.n.v. IVN
afd. Noordwest Overijssel Steenwijk

Voorzitter

Rian Hoogma
Binnenpad 44 8355 BS Giethoorn
0521 362279
jagerhoogma@hotmail.com

Secretaris

Roely Luyten
Het Eenspan 6 - 8332 JG Steenwijk
0521-523740 / 0611317756
IVN-secr.NWO@ziggo.nl

Ledenadministratie

Roely Luyten
Het Eenspan 6 - 8332 JG Steenwijk
0521-523740 / 0611317756
IVN-secr.NWO@ziggo.nl

Penningmeester

Maarten Punt
Venebosweg 2 Ossenzijl 8376 EN
0561 851393
puntm@casema.nl

Bestuurslid

Henk Mulder,
Oudeweg 97, 8376 HS Ossenzijl
0561 477574
henkmulder525@gmail.com

Bestuurslid vacant

N.B.De Noordwesthoek heeft een ANBI-status.

Werkgroepen KNNV en IVN

KNNV

Vogelwerkgroep

vacature coördinator

Weidevogelbescherming Ynske Ypma

0521 360921

ynskeypma@home.nl

Wintervoeding Jaap de Jong

0521 362389

Plantenwerkgroep Candida van Wirdum

0521-521106

candida@jolicoeur.nl

Vlinderwerkgroep Gerrit Padding

0521 516771

gerritpadding@hotmail.com

Geologiewerkgroep Wim Brussee

0521 516373

krebberbrussee@hetnet.nl

Werkgroep Wolterholten Ernst J.Kleis

0521 513845

ej.kleis@hetnet.nl

Lezingen vacature

t.a.v. Ton Bode

ton.bode@planet.nl

Excursies

vacature voor Saskia Holleboom en Hugo

Hemelrijk

0521 850963

saskia_holleboom@hotmail.com

Natuur en milieuplatform Henk Plat

0561 452117

henk.plat@planet.nl

Websitebeheer Emile de Leeuw

0653 643469

webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Website: www.knnv.nl/noordwesthoek

De Contributie en lidmaatschap

KNNV leden € 34,50

KNNV huisgenootleden € 19,50

NWH en NWH huisgenootleden € 17,00

(nieuwe NWH leden niet meer mogelijk) Contributie moet voor 1 maart ontvangen zijn.

Opzegging schriftelijk vóór 1 november opgeven aan de Ledenadministratie

Leden ontvangen het blad "Koppel" en het tijdschrift van de landelijke KNNV

IVN

Excursies en gidsen

Coördinatie: Henk Mulder

0561 477574

henkmulder525@gmail.com

Aanvraag excursies en gidsen:

Roely Luyten

het Eenspan 6, 8332 JG Steenwijk

IVN-secr.NWO@ziggo.nl

Uurtje Natuurtje

Lucille Keur

0561 477574 / 0624792192

lkeur@hetnet.nl

Vogels

Albert Steenberg

0521 513547

albsteenbergen@hotmail.com

PR

Jan Feenstra, Nijeveen

0522 251098 / 06 53116070

janfeenstra46@gmail.com

Natuurkoffers

Contactpersoon: Gerry Teurlinckx

0521 513495

gerryteu@planet.nl

Werkgroep Jeugdnatuurclub

De Weerribben

Wieke Nijland contactpersoon

0522 244766

janenwieke88@gmail.com

Websitebeheer

Louis Volkers

0521 521377

ivn.nwo.web@gmail.com

Website:

www.ivn.nl/afdeling/noordwestoverijssel

Contributie IVN € 20,00 per jaar

Leden ontvangen het blad "Koppel" en "Mens en Natuur", tijdschrift van het landelijk IVN

Donateur kan iedereen worden, die geen werkend lid kan of wil zijn, maar wel het verenigingswerk wil steunen: bijdrage € 20,00 incl "Koppel"

Huisgenootenlid bijdrage € 5,00

Beëindiging van het lidmaatschap IVN Noordwest Overijssel, via schriftelijke opzegging bij het secretariaat van het IVN vóór 1 november van het lopende jaar.

*kleine-zonnedauw
Fotograaf Wies Vink*

IVN
Vereniging voor
natuureducatie en
duurzaamheid afdeling
Noordwest-Overijssel

KNNV
vereniging voor
veldbiologie
De Noordwesthoek